

Віталій Цимбалюк

інформаційне право.

Шлях просування до глобальної кіберцивілізації повинен визначатися при участі органів влади, залученням нею до цього об'єднань професіоналів-інформатиків серед економістів, юристів, інженерів, їх міжнародних організацій, представників комерційної сфери, всіх зацікавлених груп населення кожної країни. Важлива роль в цьому належить організаційно-правовому забезпеченню координації різноманітної діяльності щодо розвитку інформаційного суспільства і науковому аналізу його впливу на різні сфери життя.

Як узагальнений висновок щодо нового етапу змісту інформаційного суспільства – кіберсуспільства – можна зазначити наступне. Сутність кіберсуспільства як чергового етапу розвитку інформаційного суспільства полягає у стимулюванні державами формування нової інфраструктури для людей, що забезпечує ефективний розвиток електронно-цифрових комп'ютерних засобів масової телекомунікації, формування інформаційних ресурсів, підготовки інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг, створення єдиного інформаційного простору країни, його інтеграції у світовий інформаційний простір.

У науково обґрунтованому правовому забезпеченні індивідуальної та масової мотивації доступу до кращих здобутків кіберцивілізації полягає основна мета соціальної кібернетики та правознавства, у тому числі такого соціо-управлінського конгломерату, як інформаційне право – науки і навчальної дисципліни.

Література 1. Ракитов А. Н. *Философия компьютерной революции*. – М.: Полициздат. 1991 – 287 с., 2. *Інформаційна культура та інформаційне право* /за ред. М. Я. Швеця та Р. А. Калюжного – Ужгород: ІВА. 2003., 3. Цимбалюк В. *Інформація як об'єкт культурного усвідомлення та пізнання в суспільних відносинах*. // *Правова інформатика*, 2004. - № 2. – С. 24., 4. Швець М., Калюжний Р., Цимбалюк В., Гавловський В., Брижко В. *Україна на шляху до Інформаційного суспільства* // *Правова інформатика*, 2003. - № 1. – С. 92., 5. Онисимова Л. *Проблемы и грани сотрудничества специализированных и общедоступных библиотек в библиотечно-информационном обслуживании людей с ограничениями в жизнедеятельности* /<http://www.gpntb.ru>, 6. *Інформатика: Учебник. – перероб. Мзд. /під. ред. проф. Н. В. Макаровой*. – М.: Финанси і статистика, 2000. – 758 с., 7. Див.: Ковалевський В. О. *Інформаційний потенціал суспільства* / <http://kovalevsky.webs.com.ua/> 8. Закон України „Про мови в Українській РСР” від 28. 10. 1989 №8312-ХІ Парламентське видавництво 2003. 9. Острейковский В. А. *Информатика: Учеб. для вузов*. – М.: Высш. Шк., 2000. – 511 с.; 9. Постанова Верховної Ради України “Про Концепцію Національної програми інформатизації. Законом України “Про Концепцію Національної програми інформатизації” від 4 лютого 1998 року N 75/98-ВР //Відомості Верховної Ради, 1998. N 27 - 28, ст. 182., 10. *Информационная безопасность в условиях информатизации общества*./ <http://www.ase.moldnet.md/~osa/Publication/pubru06.html/> 11. *Правова інформатика: система інформатизація законотворчої, правозастосовсовчої, правоохоронної, судочинної та право освітньої діяльності в Україні*. Монографія /Брижко В. М., Вознюк І. А., Гавловський В. Д, Глодківська О. В., Задорожня Л. М., Калюжний Р. А., Клімашевська Ю. А. Савицький В. А., Севастьянов В. Ф. Смаглюк В. М., Хахановський В. Г., Цимбалюк В. С., Швець М. Я., Яременко О. І. / За ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003. - 168 с. 12. Копылов В. А. *Информационное право: Учебное пособие*. – М.: Юрист 1997. – 472 с. 13. Базанов Ю., Швець М. *До питання створення матриці для порівняння інформаційного законодавства* // *Правова інформатика*, 2004. - № 2 – С. 33.

УДК 383:681.3

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ (ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Віталій Цимбалюк

Науково-дослідний центр правової інформатики Академії правових наук України

Анотація: Розглядаються деякі методологічні і практичні організаційні, а також правові питання щодо інформаційної культури як чинника національної інформаційної безпеки та інформаційного права України.

Summary: The article deals with some methodological and practical of organizational questions, on informational culture as a factor of.

Ключові слова: Інформаційна культура, національна інформаційна безпека, інформаційне право.

Вступ

Серед вітчизняних та зарубіжних вчених, у різних сучасних галузях гуманітарних та технічних наук активно йде обговорення соціологічних та філософських питань щодо формування риси такого глобального соціо-технічного явища, як інформаційна культура. Вона є відображенням формування нового етапу розвитку людства – інформаційного суспільства – суспільства, в якому відносини між його суб'єктами ґрунтуються на соціальному потенціалі (ресурсі), який формується на засадах діяльності людей з використанням послуг, що надаються за допомогою комп'ютерних інформаційних технологій та технологій електронного зв'язку (електронної телекомунікації).

Не залишаються осторонь полеміки щодо ознак і впливу на суспільні відносини чинників інформаційної культури правознавці, а також дослідники у сфері державного управління та політології. У правознавстві, теорії організації соціальних систем та теорії національної безпеки (складовою якої є теорія національної інформаційної безпеки) з метою відмежування зазначеного змісту інформаційного суспільства від наголошуваних трактувань його у контексті традиційних засобів масової інформації (журналістського права) чи бібліотекознавства, або архівознавства була введена у науковий обіг більш модерна категорія “кібер-суспільство” (“кібернетичне суспільство”).

У будь-якому якісному посібнику чи підручнику з правознавства обов'язково присутня тематика про правову культуру, культуру права, їх вплив на суспільні відносини, правосвідомість, правотворчість, правозастосування тощо. В теорії управління соціальними системами, теорії організації соціальних систем (тектології), менеджменті, як правило, мова йде про управлінську культуру, культуру управління в етичному та естетичному аспектах. У кращому разі, мова може йти про культуру діловодства чи культуру документообігу.

В більшості публікацій із зазначених традиційних наук формулювання інформаційної культури навряд чи можна зустріти. В окремих випадках про інформаційну культуру коротко мова йде в публікаціях за культурологічною спрямованістю.

Проте сутність категорії “інформаційна культура” поступово проникає в законодавство України, та в деякі підзаконні нормативно-правові акти. У той же час ні в нормативно-правових актах, ні в науково-практичній літературі не існує чіткого однозначного визначення: що таке інформаційна культура?

У даній статті пропонуються результати дослідження щодо з'ясування сутності та змісту інформаційної культури як чинника національної інформаційної безпеки й об'єкта (предмета) правознавства: у контексті методології інформаційного права, методик правової інформатики, організаційно-правового аспекту, теорії національної безпеки.

І Інформаційна культура як об'єкт теорії національної безпеки, державного управління, державної інформаційної політики у контексті правознавства

На рівні законодавства у вітчизняну юридичну термінологію категорію “інформаційна культура”, як публічно правову, було введено Концепцією Національної програми інформатизації (Затверджена Законом України від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР). Відповідно до цього нормативно-правового акту під інформаційною культурою мали на увазі **комп'ютерну освіченість людини**.

У даному аспекті, актуальність дослідження сутності та змісту інформаційної культури має важливе значення як методологічного та методичного факторів організаційно-правової, зокрема, кадрової підтримки політики національної інформаційної безпеки (у частині вузівської підготовки: підготовки фахівців у сфері національної безпеки за спеціалізацією “правознавство”, “політологічні”, ряду технічних наук).

Одним із організаційно-правових загальнодержавних заходів у цьому напрямку можна вважати Указ Президента України від 6 грудня 2001 року № 1193/2001 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року “Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України” (далі – Указ). Пунктом 9 цього Указу Міністерству освіти і науки було доручено у тримісячний строк підготувати навчальні програми для середніх і вищих навчальних закладів з **навчальної дисципліни “Інформаційна культура”**.

Проте виникає питання – яким чином за змістом, тематикою ця навчальна дисципліна буде узгоджуватися з традиційними навчальними дисциплінами щодо вивчення інформатики та обчислювальної техніки, а також дисциплін, які впливають на формування індивідуальної інформаційної культури тих, хто навчається у навчальних закладах (наприклад: інформаційне право, правова інформатика, інформаційна безпека, захист інформації тощо). Питання також виникає щодо формування

змісту навчальної дисципліни “інформаційна культура” для фахівців з технічного, економічного та гуманітарного напрямків підготовки. Не виняток з цього і проблема організації навчальних планів для підготовки фахівців щодо технічного захисту інформації.

Тобто, з точки зору тектології (теорії організації) зазначене державне рішення заздалегідь було визначене як таке, що не буде виконане у зазначений термін.

Із аналізу змісту Указу Президента впливає дуже широке розуміння категорії “інформаційна культура”: мова йде про культуру суспільних інформаційних відносин – правовідносин щодо інформації в умовах інформатизації, у тому числі у контексті національної інформаційної безпеки.

Проблематика інформатизації з переходом до “електронізації” (у контексті реалізації концепцій електронної України, електронного урядування) займає важливе місце в комплексі організаційних заходів органів державної влади України. Зазначене створює передумови та потреби сформулювати сутність категорії “інформаційна культура” на міжгалузевому (універсальному) доктринальному (науковому, теоретичному, концептуальному) рівні з урахуванням практики, аналізу наукових джерел та різних нормативно-правових актів.

Формулювання сутності інформаційної культури можна здійснити інтуїтивно, евристично. Але ж у кожного своя інтуїція. У культуролога – своє бачення цієї категорії, в управлінця (менеджера) – своє, в юриста – своє, в інженера – своє. Тобто, виходячи з положень соціальної когнітології (вчення про логіко-пізнавальні процеси на засадах теорії критичної інформації та ентропії) кожен може по різному сприймати (усвідомлювати) зміст і сутність даної категорії з урахуванням особистого інтелектуального рівня розвитку, знань, досвіду, навичок, світогляду, сфери діяльності тощо. З точки зору теорії управління соціальними системами (у тому числі соціальної кібернетики) така ситуація виходить із сфери управління (керуваності), а, отже, переходить у синергетичну сферу (сферу самоорганізації чи хаосу). Для уникнення некеруваності зазначеною сферою (зокрема, як сферою управління соціальними системами, чи сферою державного управління, або сферою національної безпеки) існує потреба визначитися щодо сутності та змісту категорії “інформаційна культура” на міжгалузевому науковому рівні, виходячи із фрагментарних досліджень щодо проблеми у рамках окремих наук, чи теорій, що знайшли відображення в публікаціях.

II Сутність категорії “інформаційна культура”: методологічний аспект

У науково-практичній та навчальній літературі запропоновано декілька варіантів сутності та змісту категорії “інформаційна культура”. Для прикладу пропонується декілька визначень, що подаються різними авторами.

Винарик Л. С. та Щедрін А. Н. проаналізувавши багато праць, присвячених проблематиці, пропонують визначення інформаційної культури, як рівня практичного досягнення розвитку інформаційної взаємодії і всіх інформаційних відносин в суспільстві, міри досконалості в оперуванні будь-якою інформацією [1].

Культурологи Оганов А. А. та Хангельдиева І. Г. пропонують визначення сучасної інформаційної культури як якісної характеристики життєдіяльності людини передусім у сфері отримання, передачі, зберігання і використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські цінності [2].

Формулювання сутності інформаційної культури можна зробити також на засадах нормативістського підходу, в аспекті юридичної когнітології – науки про знання, пізнання юридичних категорій, виходячи із змісту та сутності (семантики) законодавства щодо інформації чи юридичної доктрини, яка знайшла відображення в науково-практичній юридичній літературі. Для прикладу, можна запропонувати дослідження, проведені Брижко В. М., Гавловським В. Д., Калюжним Р. А., Поповичем В. М., Швецом М. Я. та ін. [6].

Вивчення науково-практичних джерел на засадах історичного підходу (у вертикальному зрізі) свідчить, що будь-якому періоду суспільного розвитку притаманний свій рівень інформаційної культури, який обумовлюється технологіями об’єктивізації (матеріалізації) сигналів, даних, відомостей, знань про події та явища, які відбуваються, і технологіями сприймання та фіксації їх у певному середовищі суб’єктів суспільних відносин. У цьому контексті можна говорити про вербальну, письмову, образну інформаційну культуру чи про паперову, або електронно-цифрову (комп’ютерну) інформаційну культуру.

Проведені дослідження у сучасному горизонтальному зрізі засвідчили, що категорія “інформаційна культура” у широкій науковій думці (науковцями різних галузей знань) та у практиці вживається неоднозначно. Перш за все, це пов’язано з відсутністю стандартного (нормативно-правового) визначення поняття “культура”. З метою дослідження змісту категорії “культура” використано можливості правової інформатики – проведено пошук по автоматизованій базі нормативно-правових актів України “Законодавство”.

Передбачалося, що логічне визначення категорії “культура”, повинно знаходитися в такому

системоутворюючому її, як галузь суспільних відносин та галузь державного управління, нормативному акті як **Основи законодавства України про культуру** (від 14 лютого 1992 року № 2117-XII). Парадоксально, але визначення предмету правовідносин – культури в цих Основах при їх прийнятті Верховною Радою України не було зроблено. Таку техніку правотворення законодавець завжди застосовує, коли в науковій доктрині не існує однозначного для нормативу стандартного визначення терміну, категорії (дефініції), або вона інтуїтивно однозначно сприймається більшістю членів суспільства без формалізації. Як вище зазначалося, щодо поняття “культура” її дефініція може по різному визначатися у різних галузях науки. Приклади щодо цього подані також нижче, по ходу викладення матеріалів дослідження.

Наступний, альтернативний, крок – пошук тлумачення категорії в інших нормативно-правових актах. Аналіз таких актів показує, що визначення категорії “культура” в них також відсутнє. Є визначення категорій, у яких культура є означеним складовим терміном. Для прикладу наведемо декілька з них.

У Законі України “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей” (від 21. 09. 1999 р. № 1068-XIV), Рекомендаціях про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного вивозу, ввозу та передача права власності на культурні цінності (від 19. 11. 1964 р.), Рекомендаціях про збереження культурних цінностей, яким загрожує небезпека внаслідок проведення громадських чи приватних робіт (від 15. 10. 1968 р.) подаються різні визначення категорії “культурні цінності”. Міжнародна Декларація щодо політики у сфері культури (Мехіко, від 26. 07. 1982 р.) дає визначення категорії “культурна спадщина народу”. У Наказі Міністерства Оборони “Про затвердження Положення про військово (корабельне) господарство Збройних Сил України”, від 16. 07. 1997 р. № 300, було подано визначення культурно-освітнього майна військової частини.

Поняття “культура” також вживаються у поєднанні і з іншими поняттями. Наприклад, у Наказі Державної адміністрації ядерного регулювання “Про затвердження Загальних положень забезпечення безпеки атомних станцій” від 09. 12. 1999 р. № 63, було подано визначення культури безпеки.

При дослідженні наукових та навчальних літературних джерел з'ясовано, що у 1919 році існувало 7 визначень культури, у 1950 р. – 164, а на початку 70-х років – 250 [3]. На початок 90-х років XX століття тільки у філософській літературі налічувалося більше 500 визначень поняття “культура”. Число їх, причому як у зарубіжній, так і у вітчизняній літературі, постійно зростає [4].

Враховуючи такі обставини виникає необхідність доктринального формулювання категорії, виходячи з нормативів літературної мови, що знаходить відображення у тлумачних словниках.

Перш за все з'ясування сутності інформаційної культури передбачає прийняття за аксіому, що ця категорія є складним соціальним явищем (підсистемою другого порядку), складовою більш складного соціального явища – загальної культури, як сфери правовідносин, яка, у свою чергу, є елементом більш складної соціальної системи – соціального буття. Тобто, поняття “культура” (подібно до категорій “управління”, “право”, “інформація”) за своєю сутністю досить варіативне, а отже визначається на сучасному методологічному рівні неоднозначно. Воно багатоаспектне, багатофункціональне, а отже має велику кількість формулювань залежно від сфери суспільно-економічних, політичних чи інших відносин. Для вирішення проблеми щодо з'ясування цього звернемося до тлумачних словників як науково-довідкових джерел. Наприклад, автори Нового словника української мови, у томі 2, пропонують наступні визначення змісту категорії “культура” [5]:

1. сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; рівень розвитку суспільства у певну епоху; те, що створюється для задоволення духовних потреб людини;
2. освіченість, вихованість;
3. рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності;
4. розведення, вирощування якої-небудь рослини або тварини; культивування; рослина, що розводиться, вирощується;
5. мікроорганізми, вирощені в лабораторних умовах у живильному середовищі.

Відповідно до когнітивного суспільствознавства будь-яка категорія (дефініція), термін, поняття у конкретного індивіда чи соціальної групи викликає відповідну сутнісну рефлексію (розуміння). Ця рефлексія визначається рівнем ентропії (невизначеності), яка сформована у комплексі знань, здобутих протягом певного періоду життя. Бажання подолати сформований комплекс знань породжує нові знання, які все одно асоціюють з попередніми знаннями. В соціальних науках, з їх історії відомо, що нові знання, як правило, зароджуються на межі різних традиційних наук. Так, наприклад, під впливом інформатики у науковий та практичний оборот щодо створення автоматизованих інформаційних систем було введено термін “метайнформація”.

Визначення сутності та змісту категорії можна вивести з дослідження його походження. Гносеологічні та семантичні дослідження свідчать, що термін “культура” означає турботу, направлену на

облагородження і очищення життя людини чи суспільства. Пізніше “культуру” почали розглядати як філософську категорію, що являє собою сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людьми в процесі їх суспільно-історичної трудової діяльності – практики. В такому визначенні культура протиставляється дикій природі і розглядається як феномен, створений людиною і людством, як продукт їх праці в матеріальній і духовній сферах життя.

Висновки

Виходячи з логічних, герменевтичних, філологічних, когнітологічних та філософських аспектів міркувань, проведений аналіз різних наукових і популярних джерел дозволив зробити наступні узагальнення для формування методологічних засад формування наукового міжгалузевого напрямку на межі багатьох традиційних та нових наукових дисциплін, а також відповідної навчальної дисципліни – “інформаційна культура”.

Ключову модель сучасного поняття інформаційної культури можна подати наступним чином у контексті формування інформаційного суспільства, інформаційної цивілізації.

Інформаційна культура (кібер-культура) – це соціальне явище, яке визначається через якісну оцінку за певними критеріями (умовами) рівня функціонування структурних одиниць суспільства (окремих індивідів, підрозділів та конкретної соціальної системи в цілому, як сфери суспільних відносин) як суб’єктів правовідносин щодо методів, способів технологічного забезпечення отримання, передачі і зберігання інформації для досягнення узгоджених і визначених нормативно в суспільстві цілей, завдань, інтересів, потреб, цінностей.

Категорію “інформаційна культура” пропонується розглядати в наступних соціальних зрізах (площинах) системи суспільних правовідносин, у тому числі в контексті національної безпеки та державної інформаційної політики.

За суб’єктним критерієм:

- інформаційна культура особи (людини, індивіда);
- корпоративна інформаційна культура (різних соціальних організацій - підприємства, установ, тощо);
- інформаційна культура суспільства і держави (у особі їх формувань, органів);
- інформаційна культура цивілізацій (у вертикальному (історичному) та горизонтальному певному просторі, часі і етапі економічного розвитку суспільства, його стратами, угрупованнями, класами тощо) – можливість суспільства до швидкої та гнучкої адаптації щодо соціо-технічних та технологічних змін інформаційних правовідносин в економіці, підприємництві тощо.

За об’єктивними організаційно-правовими критеріями інформаційна культура розглядається наступним чином:

- як сфера суспільних правовідносин;
- як міжгалузевий інститут інформаційного права;
- як синтетична наукова дисципліна;
- як навчальна дисципліна;
- як організаційно-управлінська (статистична) категорія щодо оцінки якостей (рівня) певного суб’єкта суспільних відносин щодо оволодіння відповідними інформаційними технологіями для задоволення своїх потреб та інтересів з урахуванням потреб та інтересів інших суб’єктів правовідносин.

Аксіологічно категорія **інформаційна культура** також генерується від двох понять: від лат. cultura - освіта, розвиток та informatio – роз’яснення. У цьому контексті її визначення подається у декількох аспектах відповідно до масштабу застосування, об’єктивних критеріїв (просторово-суб’єктивно-часових), які можуть скласти основу тематики відповідної навчальної дисципліни та оціночних показників підтримки національної інформаційної безпеки.

Динамічна (мінлива) множина соціо-технологічних досягнень певного людського суспільства (групи людей, суспільства, держави, міжнародного співтовариства) у сфері інформатики, інформаційних відносин (у тому числі науки, техніки, освіти тощо).

Сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти та наукової творчості у контексті інформаційних правовідносин, а також передбачає організаційні структури (інфраструктуру): засоби, способи, технології комунікації, установи й організації, що забезпечують реалізацію інформаційних потреб, інтересів суб’єктів суспільних відносин на основі здобутків інформатики, як складової кібернетики. В цьому контексті інформаційна культура може знаходити вираз у такій категорії, як культура національної інформаційної безпеки.

Відповідний рівень розвитку інформаційних відносин на певний момент часу, у просторі, колі осіб, що визначається у порівнянні з попередніми показниками (критеріями оцінки) культури у сфері суспільних відносин щодо інформації, як чинник соціальної кібернетики (на засадах теорії зворотних зв’язків).

Множина практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства чи людини в сфері інформаційних відносин та втілюються в результатах інформаційної діяльності.

Ступінь довершеності в оволодінні знаннями у галузі суспільних інформаційних відносин та інформаційної діяльності певного суб'єкта суспільних відносин (індивідуальна інформаційна культура).

Множина засобів, способів, методів що використовуються для формування визначеного в ідеалі та існуючого на практиці рівня інформаційних правовідносин, державної інформаційної політики, державного управління у певній суспільній інформаційній сфері (наприклад, національної інформаційної безпеки), що знаходить вираз у нормах інформаційного права.

Галузь загальної культури (як наукового напрямку: культурології), що вивчає проблеми унормування суспільних інформаційних відносин.

Множина духовних (моральних) цінностей у сфері інформаційних відносин, створених людством протягом його історії.

Рівень досконалості певної галузі розумової діяльності людей із застосуванням комп'ютерних технологій.

Множина умов підтримки, збереження високого рівня продуктивності, безпеку інформаційних правовідносин (безпеки життєдіяльності особи, суспільства, держави, світового співтовариства в інформаційній сфері).

У вужчому розумінні інформаційна культура може розглядатися наступним чином:

рівень фахової підготовки працівників, чи працівника у сфері інформаційних правовідносин та їх особистої організованості;

рівень відповідності нормам інформаційних правовідносин поведінки окремих суб'єктів, які встановлені в суспільстві (у цьому аспекті інформаційна культура за змістом інкорпорується з правовою культурою, утворюючи такий вид культури, як інформаційно-правова культура).

На зазначених методологічних положеннях можна визначити чинники антикультури та субкультури інформаційних правовідносин у контексті загроз національної інформаційної безпеки, та правознавства (щодо останнього – правопорушення в сфері суспільних інформаційних відносин) та визначати складові державної інформаційної політики, державного управління у сфері суспільних інформаційних відносин.

Як пропозицію за результатами проведених наукових досліджень пропонується розробникам проектів нормативно-правових актів, у тому числі в сфері національної інформаційної безпеки, при введенні нових понять, категорій до їх змісту ретельно перевіряти наявність їх дефініцій у нормативно правових актах, які прийняті були раніше. У протилежному, при прийнятті проекту як акта регулювання певних суспільних відносин, можуть виникати правові колізії, які, в свою чергу можуть мати значні негативні соціальні наслідки. У цьому контексті мова може йти про правову безпеку людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства.

У контексті зазначеного, на завершення, пропонується згадати народну мудрість зі сфери мореплавства. Більшість кораблів гинули у морі не від природних стихій, або тих, хто керував ними, а від неправильно зрозумілих підлеглими команд керівників (капітанів).

Більш детально проблематика щодо сутності інформаційної культури розкрита автором цієї публікації у ряді колективних праць [6; 8 – 11]. Серед них особливо пропонується звернути увагу на монографію “Вступ до інформаційної культури та інформаційного права” [6]. Ця монографія є результатом ініціативного дослідження, проведеного авторським колективом вчених Науково-дослідного центру правової інформатики Академії правових наук України, Національної академії Державної податкової служби України, Національної академії внутрішніх справ України та ряду інших установ.

Література: 1. Винарик Л. С., Щедрин А. П. Информационная культура: эволюция, проблемы – Донецк: ИЭП НАН Украины. 1999. 2. Органов А. А., Хангельдиева И. Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. - М.: “ФАИР-ПРЕСС”, 2001. 3. Котюк В. О. Теория права: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фік. вузів. – К.: “Вентурі”, 1996. 4. Менюк О. А. Формування правової культури підприємця: теоретичні та прикладні аспекти. – К.: “Оріяни”, 2001. 5. Новий словник української мови, у 3-х томах. Том 2. – К.: “АКОНІТ”, 2001. 6. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права. Монографія. /Брижко В. М., Гавловський В. Д., Калюжний Р. А., Попович В. М., Цимбалюк В. С., Швець М. Я., Яременко О. І. / За ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003. 7. Воробьев Г. Г. Информационная культура в управленческом труде. – М.: “Экономика”, 1971. 8. Информатизация, право, управління (організаційно-правові питання). Монографія - Київ: НДЦ правової інформатики АПН України, 2002. 9. Інформаційне право та інформаційна безпека /Сучасний стан, поняття та визначення змістовної частини, інкорпорація нормативних актів з правових питань у сфері інформації та її захисту. Наукове видання. /Гавловський В. Д., Коваленко О. І., Гіжевський

В. К. Цимбалюк В. С. та ін. /Заг. ред. Р. Калюжного та В. Філонова – Київ – Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ МВС України. Інститут економіки та права "КРОК", 2001. 10. Е-будущее и информационное право /Брижко В. М., Орехов А. А., Гальченко О. Н., Цимбалюк В. С. /Под ред Р. А. Калюжного и Н.Я. Швеца - К.: "Интеграл", 2002. 11. Інформаційне суспільство. Дефініції... /Брижко В. М., Орехов А. А., Цимбалюк В. С., Гальченко О. Н., Чорнобров А. М.) /Під ред. Р. А. Калюжного і М. Я. Швеца. - Київ: "Інтеграл", 2002.

УДК 638.235.231

ПРОБЛЕМЫ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОЦЕНКИ ЗАЩИЩЕННОСТИ АВТОМАТИЗИРОВАННЫХ СИСТЕМ

Петр Воробийченко, Олег Нечипорук, Юрий Щербина

Одесская национальная академия связи им. А. С. Попова

Анотація: Визначені основні проблеми, пов'язані із нормативно-правовим забезпеченням процедур, які дають змогу виконувати аналіз ризиків у сучасних автоматизованих системах. Викладені пропозиції щодо подальшого удосконалення вітчизняної нормативної бази у галузі захисту інформації в комп'ютерних системах.

Summary: Major problems connected with the normative legitimate provision of the procedures that give possibility to use the risks analysis in modern automated system have been determined. The problems concerning the optimization of the national base in the field of data security in the computer systems have been presented.

Ключевые слова: Защищенность автоматизированных систем, анализ рисков, параметры угроз.

I Введение

Вопрос о необходимости законодательного обеспечения деятельности, связанной с защитой информации, встал практически сразу же, как только для ее обработки начали применять распределенные вычислительные системы. Тенденция перехода на безбумажные технологии с использованием автоматизированного документооборота и развитие открытых глобальных телекоммуникационных систем многократно усложняют процесс исследования среды эксплуатации автоматизированных систем (АС) и оценку действующих в ней угроз. Тем не менее, эта задача должна решаться таким образом, чтобы владельцы и пользователи автоматизированных систем были гарантированы от недостоверных оценок защищенности. По этой причине в 90-е годы прошлого столетия в развитых странах мира были разработаны и введены в действие нормативные документы, регламентирующие действия разработчиков и оценщиков защищенных информационных технологий (ИТ) и создаваемых на их основе автоматизированных систем.

Значительная работа в этой области проводилась и в нашей стране. В 1999 году был принят документ под названием «Критерии оценки защищенности в компьютерных системах от несанкционированного доступа» (НД ТЗИ 2.5-004-99) [1], регулирующий деятельность по защите информации в компьютерных системах, а также пакет сопутствующих ему нормативных документов, которые действуют до сих пор. Компьютерная безопасность за прошедшее время превратилась в самостоятельную область знаний, а быстрые темпы развития открытых телекоммуникационных систем вынудили наиболее развитые страны Западной Европы и Америки объединить свои усилия с целью обобщения накопленного в этой сфере опыта. Они разработали ряд международных документов, позволяющих осуществлять достоверную оценку защищенности современных АС.

Принятие международных нормативных документов в области защиты информации ставит перед отечественными разработчиками задачу, суть которой состоит в приведении национальной нормативно-правовой базы в соответствие с их требованиями. Другой, не менее важной задачей является разработка соответствующих методик и инструментальных средств оценки защищенности АС.

II Направления совершенствования нормативной базы в области оценки защищенности автоматизированных систем

Расхождения, имеющиеся в положениях нормативно-правовых документов Украины, регламентирующих решение вопросов, связанных с информационной безопасностью, не позволяют